

GRETE TARTLER

POVESTIRI
DIN ORIENT

POLIROM
2024

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	5
În amonte pe Nil	7
Cairo	27
Întâlnire la Fayyūm	51
Alexandria și Egiptul de Jos	57
Omeyazii. Munții Libanului	77
Abbasizii. Bagdad, Basra.	92
În Golf. Doha	111
Poeții Persiei	119
Mumbai. India	131
Istanbul. Povești din Constantinopol	143
Sivas. Izmir	156
Cipru, Rodos, Samos	168
Atena. Monemvasia	184
Creta, Evia, Ciclade	203
Ierusalim, Nazaret, Betleem	214
Sicilia. Italia	225
Prin lumea hispano-arabă.	244

Maghreb. Africa	260
O clipă în China	273
Orientul azi în Europa	286
<i>Cărți și articole citate</i>	293

Nu pot aminti toate acestea fără să mă gândesc la versurile lui Robert Browning pe care, traducându-le, le-am asociat întotdeauna celor văzute și trăite de mine însămi în India:

„Din cassia, santal înmugurind, fâșii
de-aloe și labdanum când și când,
sau nard ce-o indiancă risipi
din părul ei: acest balsam căzând
din pedestal de munți spre-al mării rând,
din vârf de pomi când adieri se-nclin,
risipă-i unei largi, vuinde mâini
comornicind al insulei preaplin.
Împrăștiind dulceag leșin precum
vechi giulгии egiptene care praf
se fac dacă le desfășori acum;
mireasmă spulberată ca un vraf
de nori, din loc închis, tăcut; canaf
urzit, de molii ros, ce-atârnă smult,
cum prin lăute putrezind și cărți ascult
juna regină ce-a murit demult”.

Poate că „juna regină ce-a murit demult” era chiar Ecaterina de Braganza, care, măritându-se cu Carol al II-lea Stuart și aducând Mumbaiul drept zestre, a introdus ceaiul la curtea britanică, declanșând astfel pasiunea englezilor pentru această băutură binefăcătoare (până atunci băuseră doar *ale*).

Târguindu-mă cu vânzătorii de tămâie și scorțișoară, de pânzeturii deosebit de fine (mi s-a spus chiar că unora li se făcuse urzeala din genele elefanților, lungi și mlădioase!) sau de sculpturi în lemn de santal, ori admirând falsurile de antichități bine lucrate, amestecându-mă printre gură-cască, strigând ca să fiu înțeleasă, tăcând ca să dau un răspuns, descopeream că „ordinea lumii” nu s-a

schimbat; nici focul, apa sau culorile fundamentale, nici mersul nostru între trezie, vis și somn, virtuțile urmând legile firii, care duc la fapte bune și mântuire. Aici, pe țărmul Mării Arabiei, le puteam exersa. Înaintam pe străzi mărginite de clădiri victoriene, printre amintirile coloniale. Din grădinile suspendate se auzeau țipete de păuni (înțeleg că aici păunii sunt un fel de pasăre națională – atât de multe evantaie din pene de păun se vând pe străzi, încât îți vine să crezi că sunt pene de curcan vopsite).

Am descins la Galeria de artă Jehangir sau la moscheea Hagi Ali, plutind ca o fantomă pe mare – căci digul care o leagă de uscat aproape nu se vede. Prețurile de intrare la muzee erau, la vremea călătoriilor mele, diferite pentru străini, cam de cincizeci de ori mai mari decât pentru localnici. Dimineața mă abordaseră în lift niște turiști germani: nu vreau oare să semnez și eu, împreună cu ei, un protest către guvernul indian? Măcar să nu mai crească prețurile în viitor. Nu aveam elan de semnat proteste în India, dar am mâncat împreună cu protestatarii, experimentând *thali*, multiplele feluri așezate laolaltă pe o frunză de bananier spălată și încălzită. Nu lipsea picantul *chutney*, altul decât varianta cu mango sau roșii obișnuită, sau cu mentă, ardei iute, coriandru și cocos, sau tamarind. Am fost mulțumită să realizez că numele european al acestuia din urmă provenea din arabă, *tamr hindī*, „curmale indiene” – datorită păstăilor maronii și miezului din jurul semințelor. În India se gătesc chiar și florile sau frunzele tinere de tamarind, într-o mâncare de primăvară. Dar, deși foarte răspândit, ca în toate zonele tropicale, acest pom nu provine totuși din India și nu e nici înrudit cu palmierii plini de curmale.

Am mers în direcția acelor de ceasornic în jurul altarelor budiste și hinduiste (circuit ceremonial numit în aceste religii, ca și în jainism și sikhism *parikrama*; un ritual

împlinit după proslăvirea zeității respective, cu scufundare în meditație, *dhyāna*). Înconjurarea se face spre perceperea centrului mistic, unde omul transformat se regăsește în unitatea primordială. Practic, e o pătrundere în proiecția geometrică a lumii.

Indologul Heinrich Zimmer, citat deseori alături de Oldenberg, Bopp sau frații Schlegel în linia „clasicilor” (de fapt, romanticilor) descoperitori ai acestei arii de gândire orientală, a sintetizat în *Filozofiile Indiei* ideea că, absorbiți de căutarea bunurilor materiale și de putere, numite *artha*, de *kama* (amor, plăceri) sau de *dharma* (îndatoriri religioase și morale), primele trei din cele patru scopuri ale vieții, oamenii nu mai înțeleg *mokṣa* (al patrulea scop – mântuirea sau eliberarea spirituală). Despre *artha* există în India o întreagă literatură, manuale despre politică pe înțelesul fiecărui individ, dar mai ales pentru educarea regilor; fabulele animaliere nu lipsesc. Un exemplu despre modul de actualizare practicat de Zimmer, care a predat în America, este compararea fabulei șoarecelui din *Mahabharata* (care s-a ascuns de bufniță și mangustă în blana pisicii sălbatice prinse în capcană, promițându-i că va roade ochiurile plasei, și care chiar a făcut asta abia când se apropia vânătorul, dar a refuzat ulterior să cedeze retoricii mieroase a felinei) cu alianța temporară dintre Hitler și Stalin. Sau compararea atmosferei de suspiciune și primejdie din perioada Războiului Rece cu sfaturile de lichidare a puterii învinse din *Mahabharata*: „O rămășiță încă activă din dușman este ca un rest de foc mocnit sau ca o datorie neplătită; toate trei sunt sortite să crească în timp”.

Înflorirea electronicii, legată în ultimele decenii de succesele Indiei, a făcut ca la târgul de carte de la Frankfurt, secțiunea centrată pe literatura indiană să fie dominată de tema răspândirii publicațiilor electronice. Ceea ce ținea de tehnologia informației reprezenta principala „mirodeneie”

căutată astăzi în India. Când am ajuns la Bangalore (Bengaluru), în statul din sud numit mai demult Mysore, unde s-au adunat toate comorile „aurului cenușiu”, am găsit însă nu doar centre de cercetare (aici se află și cel pentru zboruri spațiale), ci și niște parcuri minunate și o piață a sculpturilor în lemn de santal. Parcul Lal Bagh, de peste o sută de hectare, are o uimitor de bogată grădină botanică, lacuri și sere, flori tropicale și pomi din insulele Pacificului. Dar sunt și multe alte parcuri, iar străzile se desfășoară mărginite de pomi înfloriți. Am mai intrat și în câteva temple și biserici creștine vechi (creștinismul e aici a treia religie ca număr de adepți) și într-o fortăreață din secolul al XVI-lea, în stil islamic.

Evident, înainte de Mumbai și Bangalore, pe primul loc se află Delhi, megaorașul cu peste treizeci de milioane de locuitori, din care New Delhi e doar un district, o parte. Când a fost întemeiat, la începutul secolului XX, vechiul Delhi (Shahjahanabad) era înconjurat de un zid, iar în vremea guvernării engleze capitala fusese la Calcutta. Din puținele zile petrecute acolo, una a fost consacrată spectaculosului Tağ Mahal (Taj Mahal) din Agra, unde am ajuns cu expresul Taj. Mausoleul construit de șahul Jahan în jurul anului 1600 e poate cel mai vizitat loc din India, așa că m-am amestecat și eu printre sutele de turiști care fotografiau, mai ales la apus, din Mehtab Bagh, grădina de dincolo de râul Yamuna, fiindcă marmura palatului își schimbă culorile după lumina soarelui, iar în apus acesta devine portocaliu.

Poarta fortului din Agra, de la sfârșitul secolului al XVI-lea, decorată cu mozaicuri și arabescuri, având pe panourile de deasupra intrării animale fabuloase, compuse din gheare și coadă de leu, urechi de cal, gură de elefant, aripi de pasăre, dar și genii bune, desenate la intrare ca să apere de duhurile rele, mi-a copleșit pentru multă vreme imaginația.

Precum grifonii asirieni, leii înaripați cu cap de pasăre, sau Ahura-Mazda (care în vechea Persie era prezentat ca zeitățe înaripată), sau dragonii-păuni din arta sasanidă preislamică, pe valea Indului apăreau desenate animale cu cap de om, trompă de elefant, picioare de tigru ș.a. În *Purane* se vorbește de lei și bizoni înaripați, așa cum apar și elefanții sau caii cu aripi. Sunt animale simbolice pentru puterea regală și de aceea adeseori contopite cu pasărea, divinitate care îi ajuta pe suverani.

În gara din Agra, printre localnicele în sariuri colorate, copii și turiști, zburdau și nelipsitele maimuțe, hrănite de călători cu banane, ba am văzut chiar și o vacă, plimbându-se fără intenția de a călători. Câteva femei vindeau, așezate pe jos, fructe și verdețuri, așa cum le întâlnești deseori în piețele și pe străzile Indiei, iar uneori și pe la noi. Din Agra am ajuns la Jaipur, capitala statului Rajasthan, numit „orașul roz” datorită culorii din cartierele vechi, plin de mărturii despre familia regală întemeietoare (de la începutul secolului al XVIII-lea). Lacul și palatul Jal Mahal sunt o priveliște în sine, dar oferă și vederea „dealurilor locuite de tigri”. Lanțul muntos Aravalli (Aravali) se încheie în districtul Gujarat, de pe coasta de vest a Indiei, și a fost primul șir de munți pe care l-am văzut în acel drum.

Pentru Himalaya, facilitățile zilelor noastre oferă mai multe soiuri de circuite, unele centrate în mod deosebit pe sălașurile misticilor asceți. Se poate pleca din Darjeeling, locul de unde provine vestitul ceai, capătul unui drum feroviar himalayan construit în 1881, fiindcă aici era locul vacanțelor de vară pentru elita vremii. Pe dealurile din jur cresc în plantații tufe (unele, ditamai copacii) de ceai, cu frunzele lor verzi care devin prin fermentare ceaiul negru aromat, pe primul loc în preferințe. Spre nord, la o înălțime de 2.000 de metri, pe linia de tren cu legături spre Calcutta, Delhi, Guwahati ș.a., se întinde o veche plantație, cu tufe

atingând vârsta de 150 de ani, fiind cultivate încă din 1860. După anul 2000, fabrica veche de ceai a devenit muzeu, iar cea nouă, modernizată, păstrează stilul de producție tradițional. Primăvara e vremea culesului și prelucrării, uscării, fermentării și rulării manuale a frunzelor, care ajung astfel să se vândă la prețuri ce depășesc 5.000 de dolari pe kilogram. Majoritatea ceaiurilor verzi deosebite, crescute la mare înălțime, provin din China (astfel, Da Hong Pao din munții Wuyi e numit „împăratul ceaiurilor”, fiindcă pe vremuri era băut doar la curtea imperială). La Darjeeling ceaiul păstrează însă, pentru mine, priveliștea muntelui Kangchendzönga (Kangchenjunga), socotit unul din cei mai înalți din lume, care alcătuiește fundalul locului. Pe culmea sa trece granița dintre Nepal și India (Sikkim). Localnicii venerază piscul, socotindu-l sacru, și, de aceea, cine ajunge sus trebuie să se oprească la câțiva pași înainte de vârf, pentru a nu supăra zeii. Urcușul din valea subtropicală până pe creasta cu ghețari veșnici nu e o aventură la care să se încumete oricine, chiar dacă acum ea are loc în grupuri organizate, cu sănătatea verificată și într-un ritm bine dozat de călăuze pricepute. Pentru cei mai mulți însă, priveliștea uriașului încoronat de zăpezi la cei peste 8.500 de metri ai săi rămâne doar un gând, un îndemn *ad astra*, păstrat în amintire de aroma ceaiului Darjeeling. Merită, totuși, călătoria, chiar și numai pentru atât.

Golful Bengal de la Oceanul Indian cere un drum special, fiind ținta favorită a iubitorilor de natură care își doresc să aibă parte de experiența parcului național Sundarbans, unde fluvii precum Gange, Brahmaputra și Meghna (Meghanā) se varsă laolaltă în Golf. Incursiunea prin mangrovele cu zeci de feluri de copaci adaptați la apa sărată, ca și străbaterea insulelor fluviale sau a canalelor deltei pot deveni mai accesibile prin oprirea în turnurile de observație special amenajate, de unde pot fi văzuți tigri, crocodili, șerpi și păsări de apă.